

CĂTĂLIN ENACHE

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff

Introducere în tragedia greacă de Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff este cea dintâi carte a unui dintre titanii filologiei clasice și a celui mai mare, poate, între helleniști, măcar că până acum limba noastră nu l-a cunoscut. Cea dintâi, nu pentru că *Analecta Euripidea*, *Antigonos von Karystos* sau *Homerische Untersuchungen*, pe

care Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff le-a publicat în 1875, 1881 și 1884, așadar înaintea lucrării pe care am tradus-o aici, nu ar fi cărți: ci pentru că autorul lor, care pe parcursul unei vieți îndelungate a dedicat poeziei dramatice a grecilor mai multe studii decât oricărui alt domeniu al Antichității, le-a întocmit la acea vreme și le-a socotit și mai târziu fie trepte pregătitoare, fie popasuri ocazionale în drumul său către alcătuirea unui *opus magnum* despre tragedia attică. Și, într-adevăr, la «km» se află el în 1889 când isprăvește această carte, de vreme ce se născuse în decembrie 1848 — *nel mezzo del cammin di sua vita*, de vreme ce se prăpădește în 1931. De plănuie, el plănuise să scrie o lucrare de referință despre tragici încă din vremea uceniciei la gimnaziul Schulpforta, pe când bogățiile Vechii Grecii i s-au deschis întâia dată, la jumătatea anilor 1860, după cum povestește el însuși în „Cuvântul înainte” al cărții, iar strădaniile tinereții i-au fost călăuzite de dorința de a dobândi uneltele și învățătura cerute de strașnica întreprindere. Iar în amurgul vieții, când se apropia de optzeci de ani, autorul nostru notează în *Amintiri*: „Inima nu-mi era deloc ușoară când, după cinci ani și jumătate, a trebuit să-mi iau rămas-bun de la Pforta; m-am legat în sinea mea să îi dedic întâia carte mare ce o voi scrie, iar în 1889 mi-am îndeplinit legământul: *almae matri Pfortae v. s. l. m.* Am stat atunci pe gânduri dacă să adaug dedesubt *quod spiro et placeo, si placeo, tuumst.* Recuperez acum ce n-am făcut atunci.”

Întâia carte mare, așadar. De n-ar fi decât cantitatea în joc, și lucrarea din 1889 tot n-ar putea fi bănuie că este mărunță: două volume însumând 700 de pagini intitulate *Euripides' Herakles, erklärt von Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff*, cel dintâi având ca subtitlu *Einleitung in die attische tragödie*, celălalt conținând textul și comentariul tragediei *Herakles* a lui Euripides. Volumul întâi avea șase capitole: 1. *Das leben des Euripides*, 2. *Was ist eine attische tragödie?*, 3. *Geschichte des tragikertextes*, 4. *Wege und ziele der modernen tragikerkritik*, 5. *Der Herakles der sage*, 6. *Der Herakles des Euripides*. Câțiva ani mai târziu, în 1895, Wilamowitz publică — firește, la aceeași Weidmannsche Buchhandlung din Berlin, editura la care a tipărit întreaga viață — o a doua ediție a piesei lui Euripides, de asemenea în

două volume: cel dintâi conține acum capitolele 5 și 6 ale primei ediții, revizuite pe alocuri, și textul tragediei, însoțit de astă dată de o traducere, iar volumul al doilea reproduce într-o formă considerabil extinsă comentariul din urmă cu șase ani. Totodată autorul își exprimă în „Cuvântul înainte” intenția de a reface primele patru capitole ale *Introducerii* din ediția întâi, rămase netipărite în ediția a doua, într-o carte independentă despre tragedie. Rescrierea însă întârzie, iar după mai bine de zece ani Wilamowitz renunță la proiect și, în 1907, „la îndemnul insistente ale prietenilor de specialitate și îndeosebi ale onoratului editor”, publică separat și fără modificări cele patru capitole sub titlul *Einleitung in die griechische Tragödie*. Aceasta este cartea pe care am tradus-o aici. Cele două părți ale întregului inițial, *Einleitung in die griechische Tragödie* și *Euripides' Herakles* (prin care se va înțelege, în lipsa altei specificări, ediția a doua din 1895), au deja destine independente și vor fi reeditate separat. În ceea ce privește cele patru capitole ale cărții noastre, nu trebuie să se piardă nici o clipă din vedere că ele au luat naștere în împrejurările ediției de text din 1889, la care trimiterele explicite nu lipsesc. „Cuvântul înainte” al cărții vorbește de asemenea, cu excepția ultimului paragraf, despre *Euripides' Herakles* din 1889. Despre legătura laxă dintre capitole și natura heteroclită a ansamblului, cf. același „Cuvânt înainte” al autorului.

Pentru lămurirea concepției lui Wilamowitz despre dramă și încadrarea ei în istoria culturală a celei de-a doua jumătăți a secolului 19, am găsit de cuviință să detaliez în aceste rânduri pregătitoare așa-numita *Entstehungsgeschichte* a cărții; de aceea ni se va ierta dacă acest ocol, așezat în mod fatal la început, va întârzi oarecum întâlnirea cu textul propriu-zis.

În discutarea istoriei preocupărilor lui Wilamowitz cu tragedia greacă vom stăruie cu precădere asupra anului 1872, când tânărul absolvent în vârstă de douăzeci și trei de ani, proaspăt întors de pe front, publică practic primul său text, o recenzie la cartea lui Friedrich Nietzsche *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* intitulată *Zukunftphilologie!* Recenzia, nimicitoare, îi aduce autorului o celebritate instantanee și deloc dorită și declanșează un scandal notoriu, cu lovituri fără menajamente și tăceri semnificative: Richard Wagner se simte atins în egală măsură de atacul împotriva lui Nietzsche și răspunde după trei săptămâni cu un *Offener Brief an Fr. Nietzsche*, iar câteva luni mai târziu Erwin Rohde, care publicase cu doar câteva zile înaintea pamfletului lui Wilamowitz o recenzie elogioasă la adresa prietenului său Nietzsche, revine cu o replică tehnică și amănunțită, *Afterphilologie*, în care respinge una câte una acuzațiile aduse cărții. La sfârșitul anului 1872 Wilamowitz redactează *Zukunftphilologie!* *Zweites Stück* pentru a-și reafirma poziția critică neclintită față de Nietzsche și a se apăra el însuși de învinuirile lui Wagner și Rohde. Am socotit că nu este inutil să reunim în acest volum cele cinci texte — recenzia lui Rohde, replica lui Wilamowitz, scrisoarea deschisă a lui Wagner, răspunsul lui Rohde și cea de-a doua replică a lui Wilamowitz — care au fost hotărâtoare pentru evoluția ulterioară a fiecăruia dintre agoniști, cu excepția, bineînțeles, a lui

Wagner. De asemenea câteva fragmente din corespondența lui Nietzsche a acelor luni vor oferi o imagine asupra felului cum a trăit profesorul de filologie clasică scandalul iscat de cartea sa de debut. Poate că toate aceste texte s-ar fi convenit să preceadă în traducerea românească studiul despre tragedie publicat de Wilamowitz însuși șaptesprezece ani mai târziu, fiindcă ele sunt presupuse de acesta. Ni s-a părut însă că o atare dispunere ar fi făcut necesară și o traducere a cărții lui Nietzsche, în jurul căreia gravitează polemica din 1872, iar acest lucru ar fi dezechilibrat și deturnat proiectul inițial. Am preferat, drept urmare, să grupăm într-o anexă publicațiile din 1872 și să păstrăm în prim-plan *Introducere în tragedia greacă*.

Dintr-o veche familie de nobili prusaci se trage baronul Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff; mareșalul von Moellendorff, care l-a adoptat pe bunicul său, a câștigat în 1757 bătălia de la Leuthen și avea numele înscris pe monumentul lui Friedrich cel Mare dezvelit în 1851 în fața Universității din Berlin. Wilamowitz a trecut zilnic pe lângă acel monument în vremea studiilor și apoi a profesoratului de la Berlin. Născut la 22 decembrie 1848 pe moșia de la Markowitz din Prusia de Est, în provincia Posen (Poznan), el era destinat unei cariere militare, însă tatăl său nu și-a putut întreține decât primii doi fii la Ritterakademie din Berlin, ceilalți doi, Ulrich și Georg, mergând la Schulpforta, cel mai important gimnaziu umanist al vremii. La drept vorbind însă disciplina spartană, sentimentul onoarei, al datoriei și al competiției cultivate între zidurile fostei mănăstiri cisterciene de la Pforta nu erau cu mult diferite de educația militară. Ulrich studiază aici între 1862 și 1867, ani hotărâtori pentru formarea sa, căci acum învăță să privească plin de venerație către eroii spiritului din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat și tot acum ia hotărârea de a rupe legătura cu tradiția nobiliară a familiei și a se dedica științei Antichității. Într-o scurtă autobiografie redactată în toamna lui 1867, pe când se pregătea să părăsească Pforta, Wilamowitz scrie: „Vreau să fiu un apostol al Științei, de bunăvoie aleg acest drum, deși știu foarte bine că voi fi privit cu ochi răi de rude și de apropiați, că voi fi alungat din așa-zisele cercuri înalte în care s-a întâmplat să mă nasc.” Tatăl său nu i-a iertat niciodată acest lucru, iar în toamna lui 1878 va refuza să ia parte la căsătoria fiului pentru că mireasa, Marie, fiica cea mare a lui Theodor Mommsen, provenea nu dintr-o casă nobilă, ci dintr-o *bürgerliche Familie*. O poziție aparte printre colegii de breaslă a avut însă Wilamowitz întotdeauna, în vremea studiilor de

la Pforta nu a locuit în alumnat, laolaltă cu ceilalți, ci în casa rectorului Carl Peter, de care l-a legat o afecțiune filială îndelungată. Școlii care l-a crescut i-a păstrat apoi până la sfârșitul zilelor o pioasă recunoștință, cu atât mai mult cu cât la vremea maturității a afirmat ocazional că el nu a avut nici un profesor la Universitate; teza doctorală de absolvire a facultății, *Observationes criticae in comoediam graecam*, scrisă la Berlin sub îndrumarea lui Moriz Haupt și susținută în vara lui 1870, îi este dedicată lui Carl Peter. □

fragment

